

Наукометрія в бібліотечній діяльності: досвід, проблеми, завдання

У статті висвітлено діяльність Наукової бібліотеки Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка у напрямку наукометричних досліджень та моніторингу бібліометричних показників науковців університету. Підтверджено, що в контексті бібліотечно-інформаційного обслуговування бібліометрика стала новим, затребуваним напрямком діяльності наукової бібліотеки, що сприяє розширенню науково-комунікаційних функцій бібліотеки.

Для оцінювання результативності наукової діяльності науково-освітньої установи в Україні поруч з експертними висновками активно використовуються наукометричні дослідження із застосуванням бібліометричного аналізу публікаційної активності наукового документопотоку закладу вищої освіти. При цьому успішність роботи всього професорсько-викладацького складу оцінюється не за загальною кількістю опублікованого матеріалу, а за наявністю статей в найавторитетніших міжнародних базах даних (БД) Web of Science Core Collection (WoS) та Scopus. Ці дві наукометричні науково-пошукові системи мають потужні аналітичні інструменти – InCites для WoS та SciVal для Scopus, які відстежують бібліометричні показники (кількість публікацій, кількість цитувань,

індекс Гірша), дають основу для якісної оцінки результатів наукових робіт авторів, організацій та країн, динаміку їх публікаційної активності та цитованості, дозволяють розглянути наукові результати у відношенні до предметних галузей, проаналізувати в яких журналах публікуються автори-співробітники, а також переглянути, з якими іншими інститутами й університетами, країнами співпрацюють автори з проаналізованих установ.

Постійний аналіз присутності Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (ХНТУСГ) в провідних наукометричних системах WoS та Scopus здійснює Наукова бібліотека (НБ), яка за наказом № 01-08/403 від 30.11.2017 р. є відповідальним підрозділом за моніторинг наукометричних показників в університеті.

Наталія Ніколаєнко,
директор, кандидат наук
із соціальних комунікацій

Олена Рибальченко,
заступник директора

Наукова бібліотека
Харківського
національного технічного
університету сільського
господарства
ім. П. Василенка

В контексті бібліотечно-інформаційного обслуговування бібліометрика стала новим і затребуваним напрямком діяльності НБ. Фахівці бібліотеки володіють сучасними технологічними інструментами з пошуку і аналітико-статистичної обробки даних, здійснюють візуалізацію отриманих результатів, а також несуть певну частку персональної відповідальності за надані відомості перед науковцями-користувачами.

Головною перешкодою для проведення повноцінного наукометричного аналізу діяльності ХНТУСГ була низька якість даних в профілях нашої установи як в WoS, так і в Scopus. Слід відзначити, що аналітичні інструменти в цих базах даних розпізнають організацію тільки за основною афіліаційною формою, тоді як вчені іноді некоректно вказують назву закладу англійською мовою. Це часто призводить до появи різних варіантів назв університету і спричиняє неточності у підрахунку наукометричних показників. Крім того, в журналах, до 1996 року видання, що проіндексовані цими базами даних, не завжди вказувалась належність авторів до певної установи. Тому, необхідно було провести роботу по коригуванню профілю ХНТУСГ у базах даних Scopus та WoS. Розв'язанню цього питання сприяло те, що згідно з наказом МОН України від 19.09.2017 р. № 1286 «Про надання доступу вищим навчальним закладам і науковим установам, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних» університет на 2017–2018 навчальний рік отримав на конкурсній основі право доступу до реферативної, наукометричної

бази даних Web of Science. Це дало змогу активізувати роботу в цьому напрямку й об'єднати з урахуванням історичних змін назв закладу, різних скорочень назв університету та абrevіатур 46 ідентифікаторів ХНТУСГ в єдиний профіль університету. На жаль, похибки щодо афіліації трапляються і нині. В подібних випадках фахівці бібліотеки звертаються до служби технічної підтримки платформи Clarivate із запитом про приєднання записів у Web of Science до профілю університету. Зауважимо, що робота по відстеженню наукових статей і коригуванню профілю ХНТУСГ ведеться постійно.

Аналогічна робота по коригуванню профілю установи була проведена і в БД Scopus. Станом на 01.09.2018 р. в БД Scopus виявлено 78, а в БД WoS – 55 публікацій, які аналітичні системи цих баз відносять до «Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (KHNTUA)». Слід зауважити, що при оцінці публікаційної активності ХНТУСГ не обліковуються статті співробітників університету, які працюють за сумісництвом та не вказують у своїх працях ХНТУСГ як місце роботи.

Ще однією значною проблемою при упорядкуванні даних в БД Scopus була відсутність уніфікованої транслітерації прізвищ авторів. Різноманітні і похибки перекладу, варіанти ініціалів українською та російською мовами, а також зміна прізвища (наприклад, у жінок) вплинули на те, що деякі автори мали два і більше сформованих автоматично ID в БД Scopus. З метою уникнення дублювання профілів, бібліотека проводить консультаційну і практичну допомогу науковцям

з питань коригування їх профілю у тих випадках, коли необхідно об'єднати два або більше прізвищ в один ID, вказати афіліацію в профілях науковців, які змінили місце роботи (або вона була взагалі відсутня), а також відредагувати профіль з метою видалення статей, що приєднались помилково. Нині в БД Scopus свій ID в університеті мають 27 науковців.

Крім авторських профілів Scopus, сформованих автоматично, 269 науковців ХНТУСГ здійснили персоналізацію в системі Researcher ID на платформі WoS і мають власний унікальний ідентифікатор в цій базі даних. Це також сприяє вирішенню завдань моніторингу і спрощенню процесу пошуку всіх публікацій автора. Але на відміну від профілю в Scopus, до профілю Researcher ID нові публікації автоматично не додаються, тому його необхідно регулярно редагувати. Консультування і практичну допомогу науковцям у вирішенні цього завдання надають також фахівці бібліотеки.

Слід зазначити, що аналіз публікаційної активності співробітників ХНТУСГ на основі БД WoS і Scopus визначив, що розподіл статей з предметних галузей досить різноманітний. У WoS це – інженерія, електроніка, мультидисциплінарна фізика, металургія, роботи та системи управління автоматизацією, біологія, комп'ютерні науки, кібернетика, економіка тощо. Сумарна кількість цитувань по БД WoS – 71, h-index – 4. У БД Scopus спектр наукових напрямів теж є достатньо широкий, але основний науковий інтерес притаманний таким науковим напрямам, як комп'ютерні науки, інжиніринг, математика, бізнес,

менеджмент, енергетика. Сумарна кількість цитувань – 114, h-index – 6. Найбільш активні автори-науковці, що мають 5 і більше публікацій Т. Скобло, В. Мельник, О. Сидашенко, В. Войтов, В. Шигимага, О. Черенков, О. Трішевський, В. Ольшанський, П. Кравченко. Цитованість своїх робіт мають нині 18 працюючих авторів.

Слід зауважити, що платформи WoS та Scopus опрацьовують дуже невелику кількість публікацій українських науковців. Більш повну оцінку їх публікаційної активності дають показники бібліометричних даних науково-пошукової системи Google Scholar, яка є відкритою наукометричною платформою з охопленням наукових публікацій усіх країн, усіма мовами та з усіх галузей знань. Система дозволяє авторам відстежувати цитування своїх робіт, отримувати впорядкований за кількістю цитувань список публікацій, дає змогу дізнатися, хто посилається на їхні праці, а також переглянути діаграму цитувань. Створені співробітниками університету 225 авторських профілів Google Scholar знайшли своє відображення в системі моніторингу та відстеження тенденцій розвитку української науки «Бібліометрика української науки» (проект Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Найбільші h-індекси серед авторів ХНТУСГ мають: Скобло Т. С., Онегіна В. М., Маренич Т. Г., Мазнев Г. Є., Сумець О. М., Красноручський О. О., Ольшанський В. П., Гринь Л. В., Науменко О. А., Петруші Є. З., Харченко С. О. Система Google Scholar надає можливість створювати профілі університетам і науково-дослідним інститутам, які використовуються в якості джерельної бази для ек-

пертного оцінювання результативності їх дослідницької діяльності. Такий профіль для ХНТУСГ було створено фахівцями наукової бібліотеки. Станом на 01.08.2018 р. у рейтингу університетів і науково-дослідних інститутів, що представлені у проекті «Бібліометрика української науки», ХНТУСГ посідає 108 місце з h-індексом 25 (серед 146 представлених закладів вищої освіти та науково-дослідних установ). На сьогодні ХНТУСГ має загальну кількість цитувань – 5112 по університету. Робота по впорядкуванню і редагуванню профілю триває постійно, тому показники мають позитивну тенденцію до зростання.

Наукові видання ХНТУСГ також представлені в системі «Бібліометрика української науки» і мають такі показники: збірник наукових праць «Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка» знаходиться на 142 позиції у рейтингу серед 572 представлених наукових видань, h5-індекс – 9; наукові журнали «Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів» посідає 447₂ позицію з h5-індексом – 4, «Енергетика та комп'ютерно-інтегровані технології в АПК» – 464 позицію, h5-індекс – 3, «Актуальні проблеми інноваційної економіки» – позицію 479, h5-індекс – 3, «Інженерія природокористування» – позиція 484, h-індекс – 3.

Безумовно, повноцінній бібліометричній роботі сприяє якісний збір і упорядкування інформації про всі публікації науковців. У НБ ХНТУСГ ведеться і постійно підтримується в актуальному стані база даних «Праці співробітників ХНТУСГ». Функцію допоміжного

інструменту виконує Авторитетний файл «Індивідуальний автор» (АФ ІА), в якому створено нову закладку «Наукометрія» (розробники Г. С. Панарін, Н. Є. Артюх). У ній передбачені поля для внесення таких даних, як електронні адреси паспортів науковців (ID Scopus (за наявності), Researcher ID (WoS), ORCID, Google Scholar), статистичні дані про кількість публікацій в БД Scopus, WoS, індекси Гірша, вказується дата актуалізації даних. Це дає змогу оперативно виконувати запити будь-якої складності, як наприклад, здійснювати пошук кількості співробітників, які мають не менше 5-ти публікацій в Scopus та WoS, знайти показники індексу Гірша науковців тощо. Виявлені показники були використані при виконанні довідок під час здійснення самоаналізу діяльності ХНТУСГ щодо виконання критеріїв на підтвердження статусу національного, щодо забезпечення конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку фахівців (магістрів), отримання грантів, для участі на конкурсній основі у відборі з метою отримання безкоштовного доступу до баз даних WoS та Scopus.

Завдяки системній роботі бібліотеки з моніторингу та відстеження бібліометричних показників у ХНТУСГ визначено основні аспекти діяльності в цьому напрямку:

- корегування єдиного профілю університету в БД WoS та Scopus, моніторинг публікацій і цитувань авторів університету;
- консультативно-практична допомога у створенні й редагуванні профілів вчених (ID Scopus (за наявності), Researcher ID (WoS), а також ORCID, Google Scholar);

- підтримка в актуальному стані облікових записів в авторитетному файлі індивідуального автора, а саме – редагування закладки «Наукометрія» (відстеження URL-адрес усіх паспортів науковців і статистичних показників);
- інформування про оновлення в переліках українських журналів, що індексуються в зарубіжних БД Scopus, WoScience, а також складання списків іноземних журналів за тематикою досліджень університету, представлених у цих базах;
- поширення наукових робіт викладачів, аспірантів, науковців університету з метою впливу на підвищення індексування робіт наукометричною системою Google Scholar в Інтернет-середовищі через постійну участь у проєктах «Наукова періодика України», «Україніка наукова», архівів наукових видань університету на платформі OJS та університетському репозитарії;
- моніторинг профілю університету, профілів наукових видань університету, відстеження профілів науковців в Google Scholar з відображенням їх в інформаційно-аналітичній системі «Бібліометрика української науки»;
- створення і ведення розділу «Наука в метриках» на сайті бібліотеки з представленням матеріалів про розвиток публікаційної активності науковців ХНТУСГ і відстеження динаміки бібліометричних показників;
- проведення спільних засідань кафедр і бібліотеки, практичних занять по роботі з зарубіжними БД для поліпшення показників публікаційної активності авторів, якісного відображення наукового доробку кафедр у профілях Google Scholar, ORCID;
- складання та надання ректорату довідок щодо наукометричних та бібліометричних показників науковців університету в БД WoS та Scopus;
- надання довідок-підтверджень про наявність наукових праць, які опубліковані у періодичних виданнях, включених до БД WoS та Scopus при розгляді Вченою радою питань присвоєння вчених звань (відповідальність за точність даних вимагає чітко вказувати джерело інформації та час її отримання).

Використання в діяльності бібліотеки бібліометричних та наукометричних інструментів для моніторингу та підтримки публікаційної активності й цитованості науковців ХНТУСГ зміцнює її робочі зв'язки з кафедрами, сприяє зростанню авторитету бібліотеки як експертного співтовариства, формує у сучасній бібліотеки нові затребувані функції й відновлює одну із найважливіших соціокомунікаційну функцію – сприяння науці й освіті. Практична реалізація зазначених заходів, на нашу думку, має сприяти прискоренню входженню університету до сучасної світової системи наукових комунікацій з метою гідного представлення в цій системі наукового потенціалу Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка.

Література

1. Білоус В. С. Наукометричні та бібліометричні дослідження – пріоритетний напрям діяльності університетської бібліотеки [Електронний ресурс] / В. С. Білоус // Науково-практична конференція «Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього»: до 110 річниці заснування ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, 12 вересня 2017 р., м. Вінниця. – Режим доступу: <http://library.vspu.net/jspui/handle/123456789/1099>.
2. Колесникова Т. А. Оценка результативности научных исследований: библиометрия [Текст] / Т. А. Колесникова, Е. В. Матвеева // Наука та прогрес транспорту. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. – 2015. – № 4. – С. 7–22. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/4232> (дата обращения: 12.05.2016).
3. Пасмор Н. П. Університетська бібліотека в системі інформаційно-аналітичної підтримки наукових досліджень (з досвіду роботи НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого) [Електронний ресурс] / Н. П. Пасмор, М. М. Кулик // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі: матеріали II наук.-практ. інтернет-конф., Харків, НБ ХНМУ, 24–31 жовт. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 113–117. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12546>.